

I.S. TURGENEVNING “MUMU” HIKOYASIDAGI IT OBRAZI XUSUSIYATLARI

G‘aniyeva Xonzodaxon Ilhomjon qizi

Farg‘ona Davlat Universiteti

2- bosqich magistratura talabasi

Yo‘lchiev K.V.

Filologiya fanlari doktori, dotsent

Farg‘ona davlat universiteti, O‘zbekiston Respublikasi

Annotatsiya: Maqolada I.S.Turgenevning “Mumu” hikoyasidagi it obrazining xususiyatlari ko‘rib chiqiladi, asarning it obrazi tasvirlangan asosiy nuqtalari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: it, muallifning fikrlari va tuyg‘ulari, Mumu, Gerasim, poklik va aybsizlik, ijtimoiy tengsizlik va krepostnoylikning shafqatsizligi.

Ivan Sergeevich Turgenev o‘z asarlarida lirika, epik va dramaning turli janrlariga murojaat qildi. "Nasrdagi she'rlar" deb nomlangan sikli uning eng ajoyib va g‘ayrioddiy ijodlaridan iborat. Bu miniatyuralar adib ijodiy faoliyatining oxirgi davrlarida yaratilgan. Ular o‘quvchiga so‘z san’atkorining ko‘p yillik doimiy ijodi va borliq haqidagi falsafiy tushunchasi davomida to‘plangan hayotiy hikmatini gavdalantiradi.

"It" she'ri "Nasrdagi she'rlar" siklida asosiy o‘rinlardan birini egallaydi. Muallif qisqacha matnda hayot va o‘lim haqidagi o‘z fikrlarini o‘quvchi bilan ochiq bayon etadi. Turgenev afsus bilan aytadiki, hayot o‘tkinchi, u bir zumda paydo bo‘ladi va barcha his-tuyg‘ularimiz, fikrlarimiz va tajribalarimiz bilan tezda yo‘qoladi.

Muallif o‘quvchilarga barcha tirik mavjudotlarning umumiy jihatlari juda ko‘p ekanligini juda qisqa va lo‘nda ko‘rsatadi. Odam va itning g‘amgin ko‘zlari juda o‘xshash. Umr o‘tib ketdi, yaqinda oxirat... Unda qancha xotiralar, qancha qiziqarli davrlar bor edi. Va bularning barchasi bo‘shliqqa aylanadi. Bizning izlanishlarimiz, intilishlarimiz va umidlarimiz muqarrar ravishda tugashini tasavvur qilish juda qo‘rqinchli. Va bu umidsizlikda odam itdan ham, tirik mavjudotdan ham farq qilmaydi. Biz hammamiz vaqt va mavjudlik aylanishida bir-birimiz bilan bog‘langanmiz.

Derazadan tashqarida paydo bo'lgan bo'ron shundan dalolat beradiki, bu notinch hayotni, shuningdek, o'z-o'zidan, oldindan aytib bo'lmaydigan va undan oldingi barcha tirik mavjudotlarning mutlaq himoyasizligini anglatadi. Bu bo'ron odamlar va itlar uchun bir xil darajada dahshatli.

Asarda muallifning fikr va tuyg'ulari nihoyatda aniq ifodalangan. Ular samimiy, hissiyotli va ochiq eshitiladi, chunki qofiyalarsiz ham faqat she'riy satrlar yangraydi. Turgenev kundalik hayotda chuqur yashiringan inson qalbining torlariga qanday tegishni bilar edi. Oddiy so'zlar bilan yozilgan, lekin inson ixtiyorida tashqari boqiy qudrat mavzusiga to'xtalib o'tgan bu asarga hech bir o'quvchi befarq qola olmaydi.

Turgenevning "It" nasridagi she'rlari. Bu falsafiy asar. Uning asosiy mavzusi - o'limning muqarrarligi, uning oldida hamma teng - odamlar ham, hayvonlar ham. O'limga duch kelgan jonzot, beixtiyor, ongsiz darajada, o'ziga yaqin bo'lgan boshqa mavjudotdan yordam va himoya so'raydi va bu yerda, yaqinlashib kelayotgan fojeani idrok etishda ular birlashadi: odam va it ("ikki juft bir xil ko'zlar, bir-biriga tikilgan"). Odamlar va hayvonlar o'rtasidagi o'zaro tushunish mavzusi paydo bo'ladi.

Bu lirik asar, ya'ni muallifning fikr va tuyg'ularini hissiyot va jonli tarzda ifodalagan asar ekanligini isbotlashga harakat qilib ko'raylik. Bu nasriy she'rga o'ziga xos ta'sirchanlik baxsh etgan narsa shundaki, mavzu muallifning o'z kayfiyatini it holati bilan birlikda idrok etishi orqali ifodalangan. Odam va it, aftidan, yolg'iz, boshqa hech kim yo'q, ular nafaqat bir joyga yig'ilib, o'limdan himoyalanişhadi, balki qo'llaridan kelgancha qarshilik ko'rsatishadi. Tashqarida dahshatli g'azablangan bo'ron uvillayapti. Muallif bu erda antiteza texnikasiga murojaat qilib, bu bo'ronni bir-biriga qaragan odam va itning nigohlariga qarama-qarshi qo'yadi. Lirizmga ularning har birida yonib, charaqlab turgan titroq nur obrazi ham erishiladi. Bu hayot va sevgining titroq alangasi, garchi zaif bo'lsa-da, o'limning keng qanotining qoqishiga qarshi tura olmaydi. Miltillovchi yorug'lik, bo'ron, o'lim qanoti va bir xil ko'zlarning tasvirlari Turgenevning ushbu asari mavzusining hissiy ohangini oshiradi.

Nasriy she'r alohida janrdir. Bu lirik xarakterdagi kichik nasriy asardir. Yuqorida aytib o'tganimizdek, lirizm obrazlilik, emotsionallik, hikoyaning boshlanishini

falsafiy, baholovchi bilan almashtirish orqali erishiladi. Bunday asarlarda lirik kayfiyatni yaratuvchi ritmik va intonatsion xususiyatlar tashqi tashkilotda (qofiya, she'riy satrlar va boshqalar) emas, balki ich-ichida, shuningdek, maxsus emotsionallikni uyg'otuvchi leksik va sintaktik shakllardan foydalanish orqali ifodalanadi. "It" nasriy she'rida ko'ramiz muallif nutqining ifodaliligi.

"Mumu" - bu hikoya. Buning isboti shundaki, hikoya bitta hikoya chizig'iga asoslangan, aksiyada faqat 4 ta qahramon ishtirok etadi: Gerasim, xonim, Tatyana va Kapitan. Asarning hajmi kichik, bu ham janrga mos keladi.

Ivan Sergeevich Turgenevning 1854-yilda yozilgan "Mumu" qissasi shafqatsizlik va ijtimoiy adolatsizlik fonida inson va hayvonlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganuvchi chuqur ta'sirli asardir. Hikoya syujeti soqov xizmatkor Gerasim va uning sodiq iti Mumu haqida bo'lib, u aybsizlik, sadoqat va qurbonlik timsoliga aylanadi. Bu hikoyadagi it obrazi ko'p qatlamli va ko'p qadriyatli bo'lib, o'zining xarakteri va boshqalar bilan munosabatlarning turli jihatlari orqali o'zini namoyon qiladi. Mumu itining ko'rinishi haqida quyidagilar ma'lum: "... kuchukcha, qora dog'lar bor, oq ..." "...U dastlab juda zaif va xunuk edi ..." "... sakkiz oy o'tib, uning qutqaruvchisi hushyorligi va g'amxo'rliги tufayli, juda aylandi

"...ikki achchiq ko'z yoshlari <...>: biri itning tik peshonasiga, ikkinchisi karam sho'rvasiga tushdi..." Mumu zoti ispaniyalik: "... ispan zotli it..." (19-asrda Turgenev davrida "ispan zoti" spaniel deb atalgan) Mumu sodiq, sadoqatli it: "... U Gerasimga ishtiyoq bilan bog'lanib qoldi va undan bir qadam ham ortda qolmadi," ... u hali ham uning qaytib kelishini kutmasligini eslolmadi..." U aqlli it: "...U juda aqlli edi..." "...ba'zilarga o'xshab beparvo hurmasdi. ahmoq ahmoq..."...Mumu boyxonimning uyiga bormadi, Gerasim xonalarga o'tin olib kirganda, u doim orqada qolar va ayvonda uni sabrsizlik bilan kutar, quloqlarini tikib, boshini avval o'ngga burdi, keyin to'satdan chapga, eshiklar biroz taqillaganda ..." Mumu - mehribon it: "... u hammaga mehribon edi, lekin u faqat Gerasimni yaxshi ko'rardi ..." Mumu - epchil, chaqqon hayvon: "... u Mumuni ushlab olmoqchi edi, lekin u epchilik bilan uning barmoqlari ostidan chiqib ketdi..." "... chaqqon it begonaning qo'liga o'zini qo'ymadi, u sakrab tushdi ..." Mumu.

zararsiz it, u hech kimni tishlamagan: "...Mumu hayotida hech kimni tishlamagan ..." Mumu odobli it: "...Mumu odatdagidek xushmuomalaligi bilan ovqatlana boshladi, tumshug'i bilan ovqatga zo'rg'a tegdi..." U mast odamlarni yoqtirmaydi (egasi Gerasim kabi): "...Mumu qulog'ini tikdi, xirilladi va panjara oldiga keldi, hidladi va baland ovozda va teshib qo'ydi. Qaysi bir mast odam kechasi u yerda uy qurishga qaror qildi..." Mumu iti yaxshi va ishonchli qo'riqchi: "... supurgi va belkuraklarini kuzatib turdi, hech kimni shkafiga yaqinlashtirmadi..." "...Kechasi u umuman uxlamasdi, lekin qandaydir ahmoq bir ahmoqqa o'xshab beixtiyor hurmasdi <...> yo'q! Mumuning ozg'in ovozi hech qachon bejiz eshitilmadi: yo to'siqqa notanish odam yaqinlashdi, yoki biron bir joyda shubhali shovqin yoki shitirlash eshitildi ... Bir so'z bilan aytganda, u juda zo'r tomosha qildi ..."

Mumu va Gerasim: Gerasim qahramonlarining munosabati boshlanishida cho'kib ketayotgan Mumuni daryodan qutqaradi. Mumu boryo'g'i 3 haftalik: "...daryo bo'ylab yo'lga tushdi <...> To'satdan unga qirg'oq yaqinidagi loyda nimadir chayqalayotganday tuyuldi <...> Gerasim baxtsiz itga qaradi va uni oldi. uni bir qo'li bilan ko'tarib, bag'riga qo'ydi va uyiga uzoq qadam tashladi..." "...Bechora it endigina uch haftalik edi, ko'zlari yaqinda ochilgan edi..." Erkak g'amxo'rlik qiladi. zaif Mumu haqida va u yaxshilanadi: "... Hech bir ona o'z bolasiga Gerasim o'z uy hayvoniga qaragandek g'amxo'rlik qilmaydi ..." Gerasim iti Mumuni juda yaxshi ko'radi va unga hasad qiladi. boshqa odamlar: "...Gerasimning o'zi uni telbalarcha yaxshi ko'rar edi... va boshqalar uni silagani unga yoqimsiz edi: u qo'rqardi, ehtimol, unga hasad qiladimi – Xudo biladi!..." Mumu doim yonida. uning xo'jayini Gerasim : "... ajralmas Mumu hamrohligida ..." It faqat Gerasimga ishonadi: "... U unga ishonch bilan va qo'rqmasdan qaradi va dumini engil silkitdi ..." "... chaqqon it o'zini begonaning qo'lga qo'ymadi, sakrab, chetlab ketdi..." Gerasim itga "Mumu" deb nom qo'ydi, chunki u kar va soqov bo'lgan. U faqat bitta tovush chiqarishi mumkin - mooing. Itning taxallusi mana shunday paydo bo'lgan: "...U unga laqab qo'ygan – soqovlar bilsalar, ularning ingrashi boshqalarning e'tiborini tortadi – uni Mumu deb qo'ydi. Uydagi barcha odamlar uni sevib qolishdi va uni Mumuney deb ham chaqirishdi..." Oxir-oqibat, farrosh Gerasim Mumuni cho'kib

yuboradi, chunki uning egasi itdan qutulishni talab qiladi (kampir Mumuni yoqtirmaydi): “. .. u Mumuni yo'q qilishni o'z zimmasiga oladi ...” Bu Turgenevning "Mumu" hikoyasidagi Mumuning iqtibos va tavsifi edi. Maqolada Mumu itining zoti, tashqi ko'rinishi va tarjimai holini tavsiflovchi iqtiboslar keltirilgan.

Turgenev o'z davri uchun an'anaviy bo'lgan klassik realizm yo'nalishi doirasida ishlagan. Bu uning hikoyasi haqiqiy hayotdan olinganligi bilan tasdiqlangan;

I. S. Turgenev o'z ijodida epik, lirika va dramaning turli janrlariga murojaat qildi. "Nasrdagi she'rlar" Turgenevning eng yorqin asarlaridan biridir. Ulug' adib ularni umri va ijodiy yo'lining so'nggi chog'ida o'zida to'plagan barcha hikmat va tajribalarni o'zida mujassam etgan holda yaratdi.

Hikoyaning kulminatsion nuqtasi Gerasim o'z xo'jayini buyrug'i bilan Mumuni cho'ktirishga majbur bo'lgan fojeali sahnadir. Bu lahza Gerasim tomonidan ham, Mumu tomonidan ham qurbonlik mavzusini ochib beradi. Gerasim, itga bo'lgan muhabbatiga qaramay, shafqatsiz buyruqqa bo'ysunishga majbur bo'lib, o'z burchlariga sadoqati va sodiqligini namoyish etadi. Mumu, o'z navbatida, o'z taqdiriga qarshilik qilmasdan, oxirigacha ishonchli va itoatkor bo'lib qoladi. Bu sahna kuchli hissiy zarba bo'lib, hukmron sinfnig adolatsizligi va yuraksizligini ta'kidlaydi.

Turgenev ijtimoiy tengsizlik va krepostnoylikning shafqatsizligini ta'kidlash uchun Mumu obrazidan foydalanadi. Gerasim, dehqonlarning vakili sifatida, soqovligi va sadoqatiga qaramay, unga nisbatan hech qanday rahm-shafqat ko'rsatmaydigan bekasining irodasiga bo'ysunishga majbur bo'ladi. Bu kontekstda Mumu zaif va himoyasiz mavjudotlar kuchli va qudratlilarning injiqliklari tufayli azob chekayotgan ijtimoiy tuzumning begunoh qurbonini anglatadi.

Shunday qilib, I.S.Turgenevning "Mumu" hikoyasidagi it obrazi ko'p qirrali va ramziydir. Mumu orqali muallif o'quvchiga begunohlik, fidoyilik va ijtimoiy adolatsizlik haqidagi g'oyalarni yetkazadi. Turgenev inson va hayvon o'rtasidagi do'stlik haqidagi ta'sirchan hikoyasi bilan bizni insoniy shafqatsizlik va rahm-shafqat kerakligi haqida o'ylashga majbur qiladi. Mumu kitobxonlar xotirasida barcha

to'siqlarga qaramay, shafqatsizlik va adolatsizlikka to'la dunyoda mavjud bo'lib kelayotgan sof va samimiy sevgi timsoli sifatida saqlanib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Qardosh ruh. Itlar haqida hikoyalar. - Sankt-Peterburg: ABC-klassiklar, 2007 yil.
2. Bolalar uchun rus yozuvchilari. – M.: Drofa-Plus, 2006 yil.
3. Turgenev I. S. O'ttiz jildlik to'liq asarlar va xatlar. T. 4. – M.: Nauka, 1980 yil.